

Okruhy a otázky z pedagogiky a psychologie pro učitele

I. Učitelská profese a vzdělávání v současné společnosti

1. Společenské souvislosti vzdělávání, jeho vývoj a současná pojetí vzdělávání, přehled o vzdělávacím systému v ČR.
2. Vzdělávání a sebevzdělávání v životě jednotlivce; klasické a alternativní cesty k vzdělávání a sebevzdělávání. Druhy vzdělání.
3. Současné (komplexní) pojetí učitelské profese: učitel jako reflektující praktik, spolutvůrce kurikula, školních programů (včetně školní evaluace) a školní kultury, učitel ve vztazích k ostatním aktérům ve škole (v systému školského managementu) a institucím ve vzdělávání, učitel ve vztahu k socializaci žáků. Edukační styly učitele, typologie učitele a motivace k učitelské profesi, učitel a jeho úloha v pedagogickém výzkumu. Začínající učitel a nároky praxe.
4. Rozvíjení (nácvik) sociálně-psychologických, didaktických a diagnostických profesních dovedností učitele, sociální dovednosti učitele a motivace pro efektivní výkon profese. Psychohygiena učitelského povolání a práce ve škole, syndrom vyhoření.

II. Vývoj osobnosti a její rozvíjení

1. Interakce biologických a psychosociálních činitelů působících ve vývoji jedince, význam pro edukační praxi.
2. Sociální a emocionální vývoj jedince a jeho souvislosti v edukační praxi.
3. Kognitivní vývoj jedince a jeho reflexe v edukační praxi.
4. Interindividuální rozdíly a pedagogicko-psychologické aspekty individuálního přístupu k člověku.
5. Pojem učení v psychologii a pedagogice, druhy a formy lidského učení. Obecné zákony učení. Mechanismy zpětné vazby a autoregulace, praktické souvislosti.
6. Motivace. Základní motivační síly a jejich charakteristika. Úloha motivace ve výchově a vzdělávání, možnosti učitele v podporování motivace žáků ke školní práci.
7. Rozvíjení psychiky v interakci jedince s osobami (důležitými dospělými – rodiči, učiteli apod.) a skupinami nejbližšího sociálního prostředí (rodina, vrstevnická a zájmová skupina, školní třída aj.). Dospívající a dospělí, psychologické souvislosti edukačních procesů a vztahů (rodičovské styly výchovy, edukační styly učitelů).
8. Metody poznávání osobnosti v edukačních souvislostech.
9. Základní stadia ontogeneze a jejich stručná pedagogicko-psychologická charakteristika. Vývojové hledisko a jeho význam ve výchově a vzdělání. Vývoj dítěte v období předškolního věku, školní zralost. Vývojové změny školního věku. Pedagogicko-psychologická charakteristika období raného i pozdního dospívání. Znaky dospělosti.

III. Výuka – vyučovací činnost učitele a učení žáka

1. Zákonitosti vývoje a fungování poznávacích procesů v kontextu výuky a vzdělávání. Rozdíly mezi žáky v různých vývojových etapách. Paměť, učení a přemýšlení. Transfer a interference v procesu učení.
2. Intelektové operace, dovednosti, schopnosti. Osvojování vědomostí a dovedností, opakování, jeho efektivní a neefektivní formy. Chyba v učení, práce s chybou v učení.
3. Uplatnění nových pojetí inteligence ve vzdělávání, funkční analýza chování a behaviorální intervence.
4. Individuální rozdíly v učení – kognitivní styly, učební preference žáků, jejich diagnostika a možnosti práce s nimi. Individualizace výuky. Diferenciace jako pedagogicko-psychologický problém. Práce učitele s nadanými žáky. Specifika práce se žáky se speciálními vzdělávacími potřebami ve výuce. Přednosti a úskalí inkluze.
5. Činitelé působící na učení, na prospěch žáků, na školní úspěšnost; vnímaná akademická účinnost. Nejčastější příčiny neúspěchu žáků různých typů a druhů škol, syndrom neúspěšného žáka.
6. Plánování výuky: souvztažnost cílů – obsahů – výukových postupů – hodnocení.
7. Cíle vyučování, jejich formulace a realizace, hodnocení jejich dosažení.
8. Kurikulum, obsah vzdělání, jeho formy. Základní dokumenty vymezující obsah výuky. Teorie výběru učiva. Didaktická znalost učiva. Didaktická analýza učiva.
9. Vyučovací metody a formy, jejich možnosti a praktické užití. Formy výuky založené na sociálních vztazích (kooperativní učení, kompetitivní uspořádání výukových situací).
10. Individualizace a diferenciace ve výuce: přístupy, typy, individualizační systémy.
11. Hodnocení a sebehodnocení ve výuce a úloha učitele při školní evaluaci. Evaluace práce učitelů (postupy, efekty, souvislosti).
12. Řízení učebních činností a chování žáků (třídní management).
13. Tvořivost, její determinace a metody rozvíjení ve škole.
14. Specifika vyučování (vzdělávání) dospělých

IV. Výchovné aspekty práce učitele

1. Sociální učení a jeho jednotlivé formy.
2. Psychologické aspekty výchovných prostředků, edukační vztahy a požadavky, úloha pravidel v edukačních školních interakcích.
3. Spolupráce rodiny a školy – cíle, podmínky, formy. Působení rodiny, způsob výchovy v rodině, sourozenecké vztahy. Význam společných činností dětí a dospívajících s dospělými a vrstevníky.
4. Formativní a výchovné působení školy ve spolupráci s rodinou. Volný čas a jeho využití. Zájmy žáků. Působení rodinných vztahů, vrstevnických a zájmových skupin na školní úspěšnost žáka.
5. Utváření hodnot a etického jednání.

6. Autorita učitele a problematika kázně.
7. Výchova ve školním prostředí (estetická, umělecká, interkulturní, environmentální a další) a rozvoj osobnosti.
8. Osobnostně-sociální výchova ve školách a školním kurikulu.
9. Vrstevnické skupiny, party, rizikové skupiny a rizikové chování u dětí a dospívajících.
10. Školní třída jako malá sociální skupina, sociální klima ve školní třídě a ve škole, komunikace ve škole. Pozice a role žáka ve školní třídě; poruchy sociálních vztahů ve skupině, šikana: projevy, formy, prevence a intervence.
11. Rizikové chování u dětí a dospívajících (poruchy chování), primární, sekundární a terciární prevence, systém pomáhajících institucí a sociálně právní ochrany.

V. Diagnostika a autodiagnostika v učitelské práci, učitelský výzkum

1. Pedagogicko-psychologická diagnostika žáka a školní třídy (postupy individuální i skupinové diagnostiky) – standardizované metody, portfolio, autentická diagnostika, funkční analýza chování. Základní metody diagnostiky, příklady diagnostických nástrojů dostupných učitelům. Vytváření didaktických testů. Validita zkoušky.
2. Sestavení pedagogicko-psychologické charakteristiky žáka; její význam pro interakci učitele a žáka.
3. Pedagogicko-psychologické intervenční metody a postupy v edukační práci se žáky a školní třídou.
4. Autodiagnostika a její význam pro práci učitele. Spolupráce učitele s dalšími institucemi. Spolupráce učitele s poradenskými pracovníky (školská poradenská zařízení, školní poradenské pracoviště). Rozdělení kompetencí. Čtení psychologických zpráv.
5. Úloha výzkumu praktiků, jeho metody, příklady témat, význam.

STUDIJNÍ LITERATURA K ZÁVĚREČNÝM ZKOUŠKÁM Z PEDAGOGIKY PRO UČITELE A Z PSYCHOLOGIE PRO UČITELE

Základní studijní literatura

- ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Karolinum, 1994.
- ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál 2001.
- FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. Praha: Portál 2003.
- GILLERNOVÁ, I., KREJČOVÁ, L. *Sociální dovednosti ve škole*. Praha: Grada 2012.
- HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada, 2007, 2015.
- HUNTEROVÁ, M. *Účinné vyučování v kostce*. Praha: Portál, 1999.
- KALHOUS, Z., OBST, O. aj. *Školní didaktika*. Praha: Portál 2002.
- KARNSOVÁ, M. *Jak budovat dobrý vztah mezi učitelem a žákem*. Praha: Portál, 1995.
- KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, v. *Člověk, prostředí, výchova. K otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001.
- KREJČOVÁ, I., MERTIN, V. (eds) a kol. *Pedagogická intervence u žáků ZŠ*. Praha: Wolters Kluwer, 2010.
- KREJČOVÁ, L. *Psychologické aspekty vzdělávání dospívajících*. Praha: Grada, 2011.
- KREJČOVÁ, L. *Žáci potřebují přemýšlet*. Praha: Portál, 2013.
- KYRIACOU, Ch. *Klíčové dovednosti učitele*. Praha: Portál, 1997.
- LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada 1998.
- MERTIN, V., KREJČOVÁ, L. (Eds.) a kol. *Metody a postupy poznávání žáka. Pedagogická diagnostika*. Praha: Wolters Kluwer, 2012.
- MERTIN, V., KREJČOVÁ, L. a kol. *Problémy s chováním ve škole – jak na ně. Individuální výchovný plán*. Praha: Wolters Kluwer, 2013.
- PELIKÁN, J. *Výchova jako teoretický problém*. Praha : Amonium, 1995.
- PRŮCHA, J. *Alternativní školy a inovace ve vzdělávání*. Praha: Portál, 2001.
- PRŮCHA, J. *Multikulturní výchova. Teorie – praxe – výzkum*. Praha: ISV, 2001.
- SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha: ISV, 1999.
- SLAVÍK, J. *Hodnocení v současné škole*. Praha: Portál, 1999.
- STERNBERG, R. J. *Úspěšná inteligence*. Praha: Grada 2001.
- VALÍŠOVÁ, A.; KASÍKOVÁ, H. a kol. *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada 2007, 2010.

Další odborné publikace:

- AUGER, M. T., BOUCHARLAT, CH. *Učitel a problémový žák*. Praha: Portál, 2005.
- BADEGRUBER, B. *Otevřené vyučování v 28 krocích*. Praha: Portál, 1994.
- BELZ, H. – SIEGRIST, M. *Klíčové kompetence a jejich rozvíjení*. Praha: Portál, 2001.
- CANGELOSI, J. S. *Strategie řízení třídy*. Praha: Portál, 1994.
- CUMMINSOVÁ, D. D. *Základy experimentální psychologie. Co psychologové zjistili o myšlení, citech a chování člověka*. Praha: Portál, 1998.
- ČÁP, J. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. Praha: ISV, 1996.
- DeVITO, J. A. *Základy mezilidské komunikace*. Praha: Grada, 2001.
- DRAPELA, D. V. *Přehled teorií osobnosti*. Praha: Portál, 1997.
- ELLIOTT, J., PLACE, M. *Dítě v nesnázích: prevence, příčiny, terapie*. Praha: Grada, 2002.
- FISCHER, R. *Učíme děti myslet a učit se*. Praha: Portál, 1997.
- GAVORA, P. *Učitel a žáci v komunikaci*. Brno: Paido, 2005.

- GILLERNOVÁ, I., KEBZA, V., RYMEŠ, M. *Psychologické aspekty změn v české společnosti* Praha: Grada, 2011. (1. a 2. Kapitola).
- GRECMANOVÁ, H., URBANOVSKÁ, E., NOVOTNÝ, P. *Podporujeme aktivní myšlení a samostatné učení žáků*. Olomouc: Hanex, 2000.
- HAYDEN, T. L. *Spratek*. Praha: Portál, 2008.
- HLAVSA, J. *Psychologické metody výchovy k tvořivosti*. Praha: SPN, 1986.
- HOPPE, S. – HOPPE, H. – KRABEL, J. *Sociálně psychologické hry pro dospívající*. Praha: Portál, 2001.
- HRABAL, V., LUSTIGOVÁ, Z., VALENTOVÁ, L. *Testy a testování ve škole*. Praha: PF UK, 1994.
- HRABAL, V. – HRABAL, V. *Diagnostika: pedagogickopsychologická diagnostika žáka s úvodem do diagnostické aplikace statistiky*. Praha: Karolinum, 2002.
- CHRÁSKA, M. *Didaktické testy*. Brno: Paido, 1999.
- KASÍKOVÁ, H. *Kooperativní učení, kooperativní škola*. Praha: Portál, 1997.
- KASÍKOVÁ, H.; VALENTA, J. *Reformu dělá učitel aneb Diferenciace, individualizace, kooperace ve vyučování*. Praha: STD, 1994.
- KAŠOVÁ, J. aj. *Škola trochu jinak – projektové vyučování v teorii i praxi*. Kroměříž: Iuventa, 1995.
- KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování: cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách*. Praha: Portál, 2005
- KŘIVOHLAVÝ, J. *Konflikty mezi lidmi*. Praha: Portál, 2008.
- KYRIACOU, CH. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Praha: Portál, 2005.
- LAŠEK, J. *Sociálně psychologické klima školních tříd a školy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007.
- MACEK, P. *Adolescence: psychologické a sociální charakteristiky dospívajících*. Praha: Portál, 1999
- MAREŠ, J. *Styly učení žáků a studentů*. Praha: Portál, 1998.
- MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál, 2000.
- MATĚJČEK, Z.: *Praxe dětského psychologického poradenství*. Praha, SPN 1991.
- MERTIN, V. *Individuální vzdělávací program*. Praha: Portál, 1996.
- MERTIN, V. *Výchovné maličkosti*. Praha: Portál, 2011.
- MORGENSTERNOVÁ, M., ŠULOVÁ, L. *Interkulturní psychologie: rozvoj interkulturní senzitivity*. Praha: Karolinum, 2007.
- NELEŠOVSKÁ, A. *Pedagogická komunikace v teorii a praxi*. Praha: Grada, 2005.
- NOVOTNÁ, M., KREMLIČKOVÁ, M. *Kapitoly ze speciální pedagogiky pro učitele*. Praha: SPN, 1997.
- PASCH, M. *Od vzdělávacího programu k vyučovací hodině*. Praha: Portál, 1998.
- PÁVKOVÁ, J. aj. *Pedagogika volného času. Teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. Praha: Portál, 1999.
- PELIKÁN, J. *Výchova pro život*. Praha: ISV, 1997.
- PIKE, G.; SELBY, D. *Globální výchova*. Praha: Grada, 1994.
- PLAMÍNEK, J. *Jak řešit konflikty*. Praha Grada, 2006.
- PRŮCHA, J. (Ed.). *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, 2009.
- ROGERS, C. R. *Ako byt sám sebou*. Bratislava: IRIS, 1995.
- RÝDL, K. *Alternativní pedagogické hnutí v současné společnosti*. Praha: 1994.
- ŘEZÁČ, J. *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 1998.
- SCHIMUNEK, F. P. *Slovní hodnocení žáků*. Praha: Portál, 1994.
- SKALKOVÁ, J. *Za novou kvalitou vyučování*. Brno: Paido: 1995.

ŠIMANOVSKÝ, Z., ŠIMANOVSKÁ, B. *Hry pro rozvoj zdravé osobnosti*. Praha: Portál, 2005.

ŠVEC, V. et al. *Cesty k učitelské profesi utváření a rozvíjení pedagogických dovedností*. Brno: Paido, 2002.

VÁGNEROVÁ, K. a kol. *Minimalizace šikany: Praktické rady pro rodiče*. Praha: Portál, 2009.

VÁGNEROVÁ M. *Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy*. Praha, Karolinum, 2001

VÁGNEROVÁ M. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005

VÁGNEROVÁ, M., KLÉGROVÁ, J. *Poradenská psychologická diagnostika dětí a dospívajících*. Praha: Karolinum, 2008.

VALENTA, J. *Metody a techniky dramatické výchovy*. Praha: Strom, 1998.

VALENTA, J.; KASÍKOVÁ, H. a kol.. *Pohledy: projektová metoda ve škole i za školou*. Praha: Artama, 1994.

VALIŠOVÁ, A. a kol. *Autorita ve výchově*. Praha: Karolinum, 1999.

VALIŠOVÁ, A. *Asertivita v prostředí rodiny a školy*. Praha: ISV, 2002.

VYGOTSKIJ, L. S. *Psychologie myšlení a řeči*. Výbor z díla uspořádal, úvodním slovem a komentářem opatřil J. Průcha. Praha: Portál 2004.

ZELINKOVÁ, O. *Poruchy učení*. Praha: Portál, 1999.

ZELINKOVÁ, O. *Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací program*. Praha: Portál, 2001.